

KÉSEI RECENZÍÓ EGY TEMETŐESZTÉTIKAI KIADVÁNYRÓL

Művészet-, sőt kultúrtörténeti érdekesség a két háború közti időszak egyik – feltehetőleg kevés figyelemre méltított – kiadványa, a *Modern síremlékek*. Összegyűjtötte Rosner Ármin, megjelentette a Kő és Műkő kiadóhivatala (é.n., valószínűleg 1932-ben), 238 oldal terjedelemben. A fedőlapot Kaesz Gyula tervezte, igen mértéktartó tipográfiai felfogásban: a címfelirat aranyozott betűi egy semleges háttérből axonometriával kiemelt, fekete sírlap felirataként jelennek meg, s a sematikus jelzett két karika talán halványan a sírkőlap kiemelése és a könyv kinyitása közti párhuzamra is utal. (Az egyidejűleg megjelent német nyelvű verzióon fekete alapon fehér sírlapot láthatunk.)

A kiadó mintegy 150 tervet gyűjtött össze, „egyenesen azzal a céllal, hogy a sírkőiparosok azokat tetszőlegesen megvalósíthassák”. A szándék kimondottan izlésnemesítő célzatú, de nem tagadja a jól felfogott üzleti érdeket sem: pontos címjegyzék sorolja fel a terveket készítő mintegy 50–60 építőművészt, építészmérnököt, szobrász- és iparművészt vagy kőfaragót, akikhez további megrendelésekkel közvetlenül is lehet fordulni. (A könyv második része már felállított síremlékeket tartalmaz – ezek szigorú copyright alatt állnak.)

Rosner a bevezető tanulmányban röviden áttekinti a síremlék történetét, s arra a következtetésre jut, hogy a nagyvárosi fejlődés nyomán századunk megérett a műfaj reformjára. Példamutatónak tartja a német „Waldfriedhof”-kezdeményezéseket, melyek a szabványosítás elvét a meglévő természeti adottságokkal kívánják egyensúlyba hozni. Más vonatkozásokban is erősen németes orientációjú ez az írás: felmérve a síremlék-szobrászat fokozatos visszaszorulását, és (egyébként egészséges) alárendelődését az építészetnek, a „műhelyi formák” (Werkform) új megbecsülését veszi észre. „Talán úgy lehetne mondani, hogy az obeliszk-gyárak lelketlen nagyiparától és a sírkő-szobrászat színházi rendezőitől az egyszerű, de nem érzéstelen sírkőiparozhoz óhajt visszatérni a vásárlók s rendelők legnagyobb része.” Az általa készített „kvalitásos árut” (szemben a „tömegáruval”) Németországban a „Birodalmi temető- és síremlékbizottság” látja el jellel, s így cenzúramentes. Ugyanakkor van jövője az izléses szériatermékeknek is, melyeknek egyik iránymutatója érezhetően – bár a szerző által be nem vallottan – a Bauhaus. Erre utal a síremlék és a szimbólumok, díszítmények kapcsolatában követendő, s a nagyvárosi építészet fejlődéséből leszűrűt alapelv hangoztatása is: „anyagigazság, a műhelymunka megéreztetése, a tárgyilagosság” vagyis „a kő milyenségét minden körülmé-

nyek közt őszintén fel kell tární. A műhelyanyag (Werkstoff) önmagáért beszél.” Fejtegetéseit a német „temetőesztétikai bizottságok”, illetve „az egész birodalom temetőesztétikáját szolgáló szövetségi központ Drezdában” népszerűsítő munkájára hivatkozással fejezi be a szerző.

A képanyag ismertetését célszerűbb a második résszel kezdeni, ugyanis a már megépült síremlékekből a század első évtizedeinek temetőművészeti képe bontakozik ki: akademizmus (Wessely, Löffler, Pásztor, Strobl), neobarokk (Magyar Kőipar), szeceszzió (Maróthy Rintel Ráth György- emléke), de a kezdődő modernizmus és szobrászati realizmus is, olyan nevekkal, mint Seenger és Táros, Ohmann Béla (Ady), illetve Medgyessy és Csorba.

Ezek az irányzatok persze a nagyközönség számára javasolt, egyszerűbb tervek, vázlatok között is felismerhetők. Meglepő azonban, hogy mindjárt a tervanyag elején az egész kötet „legavantgardistább” javaslatát láthatjuk: Kaesz Gyula már-már bizarr, bauhausos modul-síremlékét, amit 11 geometrikus elemből ki-ki a maga ízlése szerint állíthat össze. Mednyánszky, Nándor, Antal, Ligeti, Árkay, Kozma és mások követik ezt a konstruktivista stílusigazodást, masszív téglatest sírköveikkel, melyeknek egyetlen díszét a felirat képezi. Különösen érdekesek Gerenday Antal merészen formált, kubisztikus-art decós, tördelt tömegei. Míg Kozma Lajos ekkor már egyértelműen a modernizmus híve, addig az általa korábban képviselt neobarokk nyomán halad a tervezők nagyobbik hányada. Az ornamentals ugyan náluk is háttérbe szorul, de szép számmal alkalmaznak volutákat, hullámzó profilokat, kartusokat. Itt jegyzendő meg, hogy a mérték-tartó díszítmények között fokozottan érvényesülnek az elengedhetetlen halotti szimbólumok, így a kötet anyagán érdekes jel-nyelvi, statisztikus elemzést lehetne elvégezni a 30-as évek magyar „temetőszemiotikája” vonatkozásában. (Természetesen a kereszttek dominálnak, másfelől a Dávid-csillagok, kőtáblák és hétágú gyertyatartók. Mind a keresztények, mind az izraeliták kedvelik a koszorúkat, urnákat, vázákat és virágmotívumokat és ezek kombinációit. A galambok, szomorúfüzek meglehetősen háttérbe szorultak.) Az utolsóként közölt monumentális tervek között – családi sírboltok, mauzóleumok, temetőkápolnák – jól felismerhetők a „római iskola” által ihletett, árkádos formák (Bálint és Sándori).

A tervek grafikai előadásmódja ugyancsak korjelző értékű. Mint az időszak építésrajzain, itt is uralkodnak a nagyvonalúan fény-árnyékos satírozások, de nem ritka a pontozásos vagy vonalkázásos rajzmodor néhány típusa vagy a posztszeceszziós körvonalrajz sem. Ami pedig a feliratoknak a terveken való jelzését illeti, nyilván fel sem tűnik a szakmabelieknek, de a laikust olykor elszórakoztathatja egy-egy „1900–1931 ABCDEFGHIJ ISTEN VELED” vagy „ITT NYUGSZIK HÁRI JÁNOS BÉKE PORAIRA” típusú betűminta kiböngészése.

Végül érdekes következtetéseket vonhatunk le a könyv végén közölt hirdetésekben is. A hazai és külföldi márványbányák, kömégmunkálógépek, különféle temetkezési kellékek reklámjait áttanulmányozva kideríthetjük, hogy Rosner Ármin nemcsak „A betűrajzolás”, „Sírvirágok” és hasonló című segédkönyvek kiadásával foglalkozott a Kő és Műkö Fiumei úti hivatalában, hanem jóval szerteágazóbb érdekeltségei is voltak. E cím alatt, a Magyar Kőipar és Sírkögyár RT. központjában volt egyszersmind a Kőfaragó-, Műkö-, Cementáru-, Építőipari Anyagok és Kellékek Szaküzlete, a bajor Emil Offenbacher A.-G. gép- és csiszolókoronggyár vagy a bécsi Paul Rotter-féle vörösréz és bronz sírdíszkereskedés magyarországi vezérképviselete is.